

Ank. till Riksd. Kansli den 23 Febr. 1887, kl. 2 e. m.

Andra Kammarens Andra tillfälliga utskotts utlåtande, N:o 1, i anledning af väckta motioner om ändring i kongl. förordningen af den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet.

Till utskottet hafva blifvit hänvisade tvenne inom Andra Kammaren väckta motioner, åsyftande inskränkningar i nu rådande näringsfrihet.

I den ena af dessa motioner (N:o 145), väckt af herr J. W. Lindh, har, under anförande deraf att landt- och gårdfarihandeln, skyddade af näringslagstiftningen, medfört många olägenheter, hvilka under senare åren framkallat allt mera högljudda klagomål, yrkats: »att rättighet till landt- och gårdfarihandel göres beroende af kommunalmyndigheternas tillstyrkan och Kongl. Maj:ts befallningshafvandes stadfästelse derå».

I den andra motionen (N:o 118), väckt af herr P. Zimdahl, har under återopande af motionärens vid sistlidne års riksdag afgifna motion (N:o 119) anförts, att utom gårdfarihandeln inskränkande äfven någonting borde göras från lagstiftningens sida till förekommande af ett allt för stort antal handelsbodars inrättande på landsbygden, ett förhållande, som otvifvelaktigt varit olycksbringande för många, hvilka lockats in i en för dem mer eller mindre främmande affärsverksamhet, samt dessutom haft ett högst skadligt inflytande på landets allmoges och dess ekonomiska ställning. I följd af denna sin uttalade personliga öfvertygelse föreslår motionären: »att den, som vill å landet idka handel i öppen bod, skall ingifva af prestbevis åtföljd ansökan antingen till kommunalnämnden inom den församling, der sådan handelsrättighet är afsedd att utöfvas, eller ock till Konungens befallningshafvande i länet, börande med sådan ansökan jemväl vara fogad uppgift om stället, der handeln är ämnad ega rum».

Häraf framgår, att begge motionärerna åsyfta inskränkningar i nu rådande handelsfrihet, dels med afseende å rätten till att å landet idka handel i öppen bod, dels beträffande utöfvandet af s. k. gårdfarihandel.

Med hänsyn till den å landet bedrifna handeln i öppen bod vill den förste motionären göra rättigheten att idka sådan beroende af kommunalmyndigheternas tillstyrkan och Kongl. Maj:ts befallningshafvandes stadfästelse, under det den andre motionären föreslår, antingen att kommunalstyrelsen åt sig finge öfverlätet att i hvarje fall bestämma huru vida den, som önskade idka sådan handel, skulle erhålla rättighet dertill eller icke, eller ock att, om detta ej anses lämpligt, länsstyrelsen finge denna bestämmande rätt mot skyldighet att infordra kommunalnämnds utlåtande angående så väl sökandens egenskaper som antalet förut befintliga handlande inom kommunen. Sålunda önskar den förre motionären lägga afgörandet i länsstyrelsens och den senare i kommunens hand. Af motionerna vill det dock synas, som denna skiljaktighet i motionärernas förslag ej af dem skulle anses vara af beskaffenhet att utgöra hinder för ett omfattande af hvilketdera förslaget som helst, blott derigenom kunde vinnas det för begge motionerna gemensamma hufvudändamålet — inskränkning i handelsfriheten å landet.

Ingendera motionären har aktat nödigt att i sin motion framhålla, hvilka och huru beskaffade de faktiska olägenheter äro, som enligt deras förmenande härflyta ur nu rådande handelsfrihet. Detta är att beklaga, emedan man åtminstone först borde vara fullt förvissad om, att faktiska olägenheter äro till finnandes, innan man ingår på bedömandet af frågan, om den af motionärerna åsyftade inskränkningen i nu rådande handelsfrihet är af behovet påkallad. Men ej nog dermed, en noggrann kännedom om handelsfrihetens fördelar och om de befintliga olägenheternas art och beskaffenhet är derjemte ett väsentligt vilkor för att kunna pröfva om motionärernas förslag låter sig genomföras utan fara för med handelsfriheten i nära samband stående viktiga näringsintressen. Slutligen torde det ej kunna förnekas, att inskränkning i redan vunnen och länge åtnjuten näringsfrihet måste betraktas som en återgång från ett högre till ett lägre kultur-tillstånd — en återgång, som, alltid beklaglig, enligt utskottets förmenande ej bör verkställas annat än efter moget bepröfvande och på högst viktiga skäl, hvadan det hade varit önskvärdt, att motionärerna ådagalagt, det alla de fördelar, som förslagen afse att bereda allmänheten, äfven skulle komma denna till del och att inga nya, fördelarna vida öfvergående, olägenheter skulle af förslagens genomförande skapas.

Men då motionerna med hänsyn till alla dessa för frågans bedömande viktiga synpunkter ej lemnat utskottet någon ledning och då utskottet

funnit det vanskligt att vid frågans pröfning lita endast på egen erfarenhet, så har utskottet ansett det magtpåliggande att ur förflutna tiders erfarenhet söka hemta all den vägledning för omdömet, som derur stått att vinna, så mycket mer som frågan ej är så alldeles obetydlig, som den vid första påseendet måhända kan synas, utan tvärt om visar sig vid närmare granskning vara af en ganska genomgripande natur. Den fria landthandeln utgör nemligen slutlänken i en hel kedja af på handelsverksamhetens område förvärfvade medborgerliga fri- och rättigheter, hvilka under tidernas lopp vunnits en efter annan, och deraf torde man på förhand kunna draga den slutsats, att man ej kan rubba denna länk utan att inverka på landets handelsverksamhet i sin helhet. För ådagaläggandet af detta samband och för vinnandet af en riktig insigt i landthandelns förhållande till annan handelsverksamhet torde en hastig öfverblick af den inhemska handelslagstiftningens utvecklingsgång närmast med hänsyn till landthandeln ej kunna anses öfverflödig.

I full öfverensstämmelse med tidens ekonomiskt politiska åsikter var handeln vid slutet af 1600-talet underkastad en i detalj gående tvångslagstiftning. Landtmännen, som af ålder haft rätt att fritt köpa och sälja, voro nu förbjudna att göra detta å landet, äfven i fråga om spannmål. Undantag från denna regel gjordes endast för det glest befolkade Norrland. Uppstäderna, som hade inskränktere handelsrätt än stapelstäderna, voro afundsjuka på dessa och städerna samfäldt harmades på landthandeln, som oaktadt alla förbud bedrefs i smyg. Kanske hade den varit mindre lockande, om man ej med en till löjlighet gränsande stränghet förföljt densamma. Oaktadt alla de många förbuden mot idkandet af olofflig handel, hvilka vittna om att alla ville drifva köpenskap, klagade dock borgerskapet ständigt öfver intrång i sin handel.

Ohållbarheten af det rådande systemet visade sig i 1719 års förordning om handelns obehindrade lopp, i hvilken Ulrica Eleonora gör veterligt, »att hon funnit för sina trogna undersåtar nyttigt och gagneligt, det handeln här i Riket må blifva stäld uti dess tillförene vanliga och obehindrade lopp». Dessa friare åsikter blefvo emellertid ej länge bestående. Visserligen stadgades i resolutionen på städernas besvär den 28 aug. 1727, »att allmogen ej kan förmenas att sig till hjälp och understöd sälja, så i städerna som på landet, hvad de sjelfva arbeta och förfärdiga kunna», men

all handel med köpmannavaror blef å landet förbjuden i 1734 års lag, äfvensom att å landet uppköpa landtmannavaror för att dem i städerna sälja.

Den sålunda till städerna inskränkta handeln ordnades dels genom handelsordningen af 1734, som faststälde de vilkor, hvilka skulle uppfyllas, för att vinna burskap som handlande, dels genom tid efter annan utfärdade handelsreglementen för städerna, hvarigenom handeln »parterades», så att endast vissa bestämda varuslag tillkommo hvarje olika grupp af handlande att köpa och sälja. För att enligt handelsordningen af 1734 kunna blifva till handelslärling antagen fordrades att hafva fyllt 15 år och för att blifva egen handlande fordrades att hafva tjenat i 8 år som lärling, af hvilka år det första var profår, samt 4 år som köpsven. Med afseende på de olika orternas behof af handlande utfärdades jemväl författningar, så att ej flera fingo antagas än efter som för rörelsen på hvarje ställe behöfligt kunde vara. Kongl. resolutionen af den 19 jan. 1757 bjöd, »att noga iakttagas borde, det för många och för städerna onyttige handlande ej måtte antagna vardas», hvilket, hvad Vesternorrlands och Vesterbottens städer angick, upprepades i resolutionen på städernas besvär den 17 aug. 1762 med föreskrift: »att noga skulle beräknas, huru många handlande sig derstädes försörja kunde; kunnandes berörde antal framdeles, när näring och rörelse funnits hafva fått mera tillväxt och förkofran, efter då befinnandes omständigheter i proportion blifva tillökt».

För att hindra utöfvandet af landthandel tillätos städerna att hafva sina uteliggare och beslagsskarlar. Vid riksdagen 1752 lofvades allmogen, att handelsbetjenter ej skulle få resa på landsbygden för att hindra landthandeln, men denna lindring var af föga varaktighet, ty redan 1757 förordnades, att de varor, som gingo i landsköp, skulle vara förverkade. Hvilken utsträckning man gaf åt förbudet mot landsköp framgår deraf, att man såsom en särskild förmån medgaf allmogen i Medelpad och Vesternorrland att få på landsbygden mot strömming tillbyta sig säd till husbehof.

I regeringsformen af 1772 stadgas, »att städerna i riket förblifva vid deras välfångna privilegier och rättigheter, som dem af forna konungar gifne och förlänte blifvit, dock så att de efter tidernas omständigheter och det allmännas nytta och gagn lämpas». Huru man fäste afseende på tidens fordringar kan inhemtas af kongl. försäkringen af den 25 febr. 1789, hvari utlofvades, att då handlande i städerna blefvo flere, »än skäligen i afseende på ortens belägenhet, folkmängden, näringsutvägar och kringliggande landsort förmodas derstädes sin utkomst och bergning hafva kunna», så skulle afseende derpå göras vid meddelandet af burskap.

Oaktadt man sålunda till förment fromma för handeln i detalj noga reglementerade densamma, så att man sökte begränsa den till städerna, der

specialiserade den i olika bestämdt åtskilda yrken, tillbakahöll konkurrensen handlandena emellan och uppställde öfverdrifvet stränga fordringar för rättigheten att utöfva handelsverksamhet, vann man dock ingalunda det dermed afsedda syftemålet. Städernas handlande klagade ständigt och jemt öfver att minuthandeln bedrefs med god framgång i kamrar och stugor, hvarvid man betjenade sig af folk, »som hemligen i husen omkring löpte med godset», ehuru sådant vid straff af att mista varan var strängeligen förbjudet.

Samtidigt med införandet af vårt nuvarande statsskick blefvo åter bragta å bane de redan långt tillförene väckta, men under någon tid hvilande förslagen att lossa de band, i hvilka handeln under hela det föregående århundradet varit fjettrad och hvilka till skada för det allmänna välståndet hindrade dess fria utveckling. Genom riksdagsbeslutet den 2 maj 1810 fastställdes den grundsatsen, »att idkandet af borgerlig näring mot åtagandet af deremot svarande borgerlig tunga må blifva en rättighet för alla medborgareklasser». Men stridiga åsikter beträffande grundsatsens tillämplighet, förnämligast farhågor för städernas bestånd, för hvilka borgareståndet gjorde sig till målsman, hindrade länge ett allmännare erkännande deraf, att näringsfrihet är en naturlig rättighet, hvars utöfvande kan väl stå tillsammans med borgerlig ordning och städernas förkofran.

Mot genomförandet af ständernas 1810 fattade beslut anfördes besvär, dels af Stockholms femtio äldste år 1811, dels af borgareståndet vid 1812 års riksdag. I det utlåtande, som kommerskollegium häröfver afgaf, säger kollegium bland annat: »Så visst det är, att särskilda handelsgrenar gifvas, hvartill läro- och tjensteår icke erfordras, äfvensom att den lärotid af tolf år, som kongl. förordningen af den 19 dec. 1734 utsätter för de handelsrörelser, hvaruti undervisning verkligen är nödig, med allt skäl kunde förkortas, så otvifvelaktigt finner kollegium, att en oinskränkt rätt till handel skulle vara skadlig, enär en slik frihet i denna näringsväg snart skulle inlocka en mängd oerfarna ynglingar, äfven af den arbetande klassen, som i detta folkfattiga land skulle kunna på ett nyttigare sätt sysselsättas». Med anledning af de inkomna besvären och öfver dem afgifna utlåtanden tillsatte Kongl. Maj:t den 30 sept. 1812 en komité med uppdrag att utarbete grunderna för näringsfriheten. Först efter fyra år afgaf komitén sitt betänkande, som ej utmärker sig för någon synnerlig tro på frihetens förmåga att befrämja näringslifvet. Bättre uppfattning gjorde sig dock gällande i riksdagen. Så väl hos ridderskapet och adeln som i bondeståndet väcktes vid 1815 års riksdag motioner om allmän näringsfrihet. I den hos förstnämnda riksstånd väckta motion såges: »Deras antal lära vara ringa, hvilka kunna sätta i fråga fastheten af de grundsatser:

att frihet i lofliga näringsfång befrämjar ett samhälles och hvar och en af dess innebyggares välstånd, samt utvecklar och förökar dess produktiva krafter; att det samhällskontrakt är felaktigt, som utesluter någon af dess medlemmar från rättigheten att utöfva det samhället gagnande yrke, hvartill han känner eller trott sig ega fallenhet och förmåga; och att hvart och ett sådant undantag är ett hinder i den täflan, som ensam kan åstadkomma ymnighet af varor och bestämma deras rätta värde. Alltså bör forna regeringars af misstagen välmening åtagna förmynderskap för näringarna och öfverlåtandet af dessas idkare till vissa korporationer förbytas i ett sorgfälligt bemödande att uppväcka, uppmuntra och befrämja hvars och ens individuella arbetsförmåga». Så väl ridderskapet och adeln som bondeståndet förklarade sig omfatta förenämnda, i motionen gjorda uttalanden. I lag- och allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, som hade att afgifva utlåtande i frågan, yttrade en medlem af preteståndet: »Ingen lär neka, att en hvar af samhällets medlemmar eger och bör ega den rättigheten att använda sin naturliga fallenhet och sin arbetsförmåga på hvad sätt han bäst kan, för att sig redeligen försörja. En sådan näringsfrihet måtte väl vara satt utom all fråga». Mot borgareståndets protest, som ansåg förslaget innebära ett ingrepp i dess privilegier och i hvilken protest preteståndet instämde, kunde Riksdagen ej fatta något beslut, hvarför ridderskapet och adeln och bondeståndet i särskilda skrivelser till Kongl. Maj:t uttalade sina uppfattningar om nyttan af allmän näringsfrihet.

Vid 1823 års riksdag aflät Kongl. Maj:t skrifvelse i ärendet och dessutom väcktes inom riksdagen ej mindre än 24 motioner i samma sak, af hvilka 6, väckta hos ridderskapet och adeln, och 6 i bondeståndet alla yrkade utsträckt näringsfrihet, de flesta fullständig. Lag- samt allmänna besvärs- och ekonomiutskottet tillstyrkte utfärdandet af mera frisinnade näringsförfattningar, men detta oaktadt blef frågan under många år oafgjord. Vid flera efterföljande riksdagar behandlade borgareståndet särskildt för sig frågan om utsträckt näringsfrihet och ingick slutligen 1830 till Kongl. Maj:t med förslag till förordningar, upptagande vida mer restriktiva bestämmelser än hvad 1823 års riksdag hade föreslagit. När ingenting emellertid blef af Kongl. Maj:t i saken åtgjort, ingingo rikets ständer vid 1834—35 årens riksdag till Kongl. Maj:t med begäran om utfärdande såsom allmän lag af deras vid 1823 års riksdag ingifna förslag till förordning om handtverkerier, gerningsmäns antagande på landet och handelsordning. Kommerskollegium ålades nu att öfver detta förslag yttra sig och att inkomma med de ändringsförslag, som af förändrade tidsförhållanden kunde vara betingade, hvilka förslag jemte utlåtande kollegium afgaf den 26 april 1836. Än en gång tillsatte borgareståndet vid 1840 års riksdag ett enskildt

utskott för att behandla frågan, och uppstälde detta för rättigheten att idka handel samma fordringar som 1823 års lagutskott, nemligen, jemte försvärlig insigt i fäderneslandets historia och statskunskap, grundliga insigter i så väl de kunskapsarter, som för handelsyrket ligga till grund, som i det praktiska af dess utöfning, hvilka sistnämnda fordringar borde af Kongl. Maj:t i reglemente bestämmas. Men då borgareståndet bland alla fyra riksständerna var ensamt om denna sin mening, fäste Kongl. Maj:t ej något afseende på denna dyning efter ett i tidens vågor förgånget skrå, utan utfärdade den 22 dec. 1846 en ny handelsordning.

Ehuru 36 år hade förlupit, till dess en fullständig på 1810 års riksdagsbeslut grundad näringslagstiftning utfärdades, hade likväl lagstiftningen på näringarnas område under tiden ej stått alldeles stilla. År 1815 utfärdades en k. kungörelse, innehållande följande bestämmelser:

1:o) handeln med kreatur, viktualier och andra inhemska landtmannaprodukter skulle hädanefter likasom handeln med spanmål vara fri och obehindrad;

2:o) en hvar, som å landet bosatt är, och som utan att bero af andra lagligt skydd och försvar åtnjuter, skulle vara berättigad att med sådana varor handel idka;

3:o) minuthandeln i städernas salubodar förbehålles stadens handlande; landtmännen finge hålla sig vid stadens hamnar och torg.

I öfverensstämmelse härmed gjordes 1828 äfven handeln med bräder fri och oinskränkt. Genom k. kungörelsen den 22 dec. 1832 befriades 37 städer från den enligt 1810 års kungörelse dem åliggande saluaccis för rättigheten att till salu hålla färskt kött, bröd och dricka, hvarigenom tillverknings- och försäljningsrätten dertill lemnades fullkomligt fri, så väl för dessa städernas invånare sjelfve, som för landtmännen. Ytterligare frihet för landtmän att idka handel medgafs genom k. kungörelsen den 28 aug. 1834, som bestämmer:

1:o) att landtmän till följd af gällande författningar ej må förmenas hvar som helst på landet och i städerna äfven vid tillfällen, då frimarknad ej hålles, föryttra deras och grannars afvel och af dem åstadkomna tillverkningar af hvad slag som helst, mer eller mindre fulländade, dock utan rättighet för landtmän att för egen räkning idka handel med andra inköpta landtmannavaror och tillverkningar än sådana, med hvilka genom särskilda författningar fri handel är medgifven;

2:o) att städernas handtverkare jemväl ega att i hvad stad som helst, äfven utom marknader, sina arbeten föryttra;

3:o) att landtmän, äfvensom handtverkare i städerna, som åstunda att i öppna bodar i städerna hålla sina tillverkningar till salu, skola dertill

vara berättigade på sätt och i den ordning genom kungörelsen af den 3 aug. 1803 är stadgadt.

Slutligen tilläts genom k. kungörelsen af den 21 sept. 1839, i likhet med hvad redan förut i afseende på försäljning af jernsmiden å landet blifvit i nåder medgifvet, hvarje å landet bofast man att efter anmälan hos Konungens befallningshafvande hålla till salu svenska glas- och porslinsvaror.

På hvad sätt de välmenta bemödandena att genom lagstiftningen reglera handeln, hvilka såsom ett arf från det föregående århundradet ännu gjorde sig känbara vid tiden för de nya näringsförordningarnas utfärdande, utföllo i praktiken, derom kan man få en föreställning genom hvad en samtida författare' med afseende härå 1835 yttrar. Han säger nemligen: »Under det att lärotiden för handels idkande med all stränghet vidmakthålles och man nästan dagligen har för ögonen det förargerliga skådespelet af processer rörande olofflig handel i öppna bodar, ser man genom fingrarne med den hemliga kammar-köpenkapen, som lofvar att göra nästan hvarannan människa till handlande. Den, som icke aktar för rof att med ringa fara illudera lagen, kringgå dess bokstaf, förmå dess vaksamhet att blunda, kan uppsätta en beqväm kammarhandel, drifva rörelse af flera slag och därför ingenting skatta till staten. Bördan blir då så mycket odrägligare för de verkligt skattdragande, hvilka få bära hela tyngden, under det de små fördelarne bergas af andra, som förstå undandraga sig auktoriteternas ögon.» »Rättigheten till förvärf,» tillägger han, »måste vara lika gifven och obestridd som rättigheten att andas.»

De vilkor, som för bedrivande af landthandel stadgades genom 1846 års förordning voro:

Att alla slags inhemska landtmannaprodukter må hvar och en ega att på landet upphandla och vid eller utom marknader partivis föryttra.

Landtmän ege äfven att sådana varor, med undantag af bränvin, å landet i minut till salu hålla.

På minst tre mils afstånd från närmaste stad må jemväl öppen salubod å landet kunna få anläggas, för att der försälja, jemte alla slags inhemska varor, följande varuslag af utländskt ursprung, nemligen: bomull och bomullsgarn, kaffe, fisk, fiskredskap, frukter och frön af alla slag, färger och färgningsämnen, hampa, lin, läder, nålar, salt, spanmål, specerier, stenkol, thé, tobak och snus, tvål, ull, verktyg och viktualier.

Beträffande behörigheten att utöfva landthandel föreskrifves att ega svensk medborgarerätt, hafva begått Herrans heliga nattvard, råda öfver sig sjelf och sin egendom, ega god frejd, kunna skriva läsligt och räkna quattuor species i enkla tal och bråk, samt föra bok och räkning på det för handeln i allmänhet öfliga sätt.

De, hvilka vid författningens utfärdande med vederbörligt tillstånd å landet idkade bodhandel, egde fortfarande att tillgodonjuta sig de rättigheter, som för dem genom i sådant afseende utfärdade särskilda resolutioner voro bestämda.

Hvad närmast angår sättet huru rättighet att utöfva landthandel skulle förvärfvas, stadgades i 25 §:

»Vill någon å landet idka handel i öppen salubod, på sätt i 6 § 1 mom. säges, göre derom skriftlig anmälan hos Konungens befallningshafvande i länet med uppgift å stället, der han vill handelsrörelsen utöfva, samt företeende af de betyg, som till styrkande af hans behörighet jemlikt stadgandet i nämnde § 2 mom. erfordras. Finnes laga hinder mot bifall till ansökningen icke förekomma, ege Konungens befallningshafvande att för sådan närings utöfvande å uppgifvet ställe vederbörligt tillståndsbevis utfärda».

Sistnämnda stadgande erhöll genom kongl. kungörelsen af den 15 januari 1850 en förändrad lydelse, hvarigenom det ålades Konungens befallningshafvande »att genom delgifvande af ansökningshandlingarne lemna socknenämnden i den församling, der handeln skulle komma att idkas, tillfälle att öfver ansökningen sig yttra inom en månads tid, efter hvars förlopp, antingen denna rätt begagnats eller icke, Konungens befallningshafvande bör ärendet ofördröjligen till pröfning företaga». Men icke nog härmed, på ständernas underdåniga begäran blef tillstånd att utöfva landthandel ytterligare försvåradt genom kongl. kungörelsen af den 7 februari 1852. Enligt denna skulle nemligen sockennämnden »inom en månads tid sig yttra, så väl i fråga om sökandens behörighet, som rörande behovet och nyttan för orten af den sökta handelsrättighetens beviljande», och tillerkändes Konungens befallningshafvande rätt att vid ärendets företagande till pröfning »efter sig företeende omständigheter bifalla eller afslå» ansökningen, hvarjemte gjordes följande tillägg till 25 §. »Den, som erhåller rättighet att å landet idka handel i öppen salubod, på sätt i § 6 mom. 1 och 2 omförmäles, skall vara bosatt samt mantals- och skattskrifven å den ort, der handelsrörelsen af honom idkas, och må dylik handel ej af samma person samtidigt idkas på två eller flera särskilda ställen».

Missbelåtenheten med de inskränknings i utöfvandet af handelsverksamhet, som innehölls i 1846 års handelsordning och än mer i de sedermera deruti gjorda ändringar, gaf sig till känna vid 1856—1858 årens riksdag genom de många motioner, som i ämnet då väcktes. Med undantag för den af herr P. Murén i borgareståndet väckta motion, som afsåg upphäfvandet ej blott af handelsordningen utan äfven af handtverks- och fabriksordningen och införandet af allmän och oinskränkt näringsfrihet, så

att det måtte medgifvas hvarje välfrejdad, öfver sig och sin egendom själf-rådande person att, hvarest honom bäst syntes, ensam eller med biträde af andra, idka handel och handtverk, utan annan inskränkning än som med hänsyn till särskilda försigtighetsmått och politi-stadganden kunde ifrågakomma, och utan annat vilkor än att anmälan skulle göras hos ortens administrativa myndighet om tid och ställe för näringens utöfvande, afsågo de öfriga ökad frihet endast vid bedrifvande af handel. Beträffande särskildt större frihet vid landthandel, väcktes derom i borgareståndet motion af A. I. Thomée och i bondeståndet ej mindre än sex motioner.

I sin motion anförde herr Thomée: Genom handelsordningen den 22 december 1846 stadgades, att på tre mils eller längre afstånd från staden hvar *var berättigad* att efter anmälan hos Konungens befallningshafvande på landet idka handelsrörelse med alla slags inhemska varor och åtskilliga förnödenhetsartiklar af utländskt ursprung, *allenast* med vilkor, att den, som sig dertill anmälte, hade de egenskaper, som i allmänhet erfordrades för behörighet till handels idkande. Den ovilkorliga rätt, som sålunda medgafs, har likväl sedermera blifvit kringskuren på ett sätt, att den numera är så godt som borttagen och icke finnes till annorlunda än såsom en gunst, beviljad af länsstyrelsen efter fullkomligt godtycke, allt efter som mer eller mindre liberala handelsåsigter göra sig gällande. Genom kongl. kungörelsen den 18 januari 1850 stadgades först, att vederbörande sockennämnd skulle öfver ansökning om handelstillstånd höras. Detta sockennämndens hörande afsåg då allenast tillfälle för sockennämnden att få yttra sig om sökandens behörighet, eller ställets belägenhet på stadgadt afstånd från stad, och var väl således med ordning öfverensstämmande. Men genom kongl. kungörelsen den 7 februari 1852 gick man utöfver tillbörlig gräns, då deri förordnades icke allenast att sockennämnd egde att yttra sig jemväl rörande behovet och nyttan för orten af den sökta handelsrättigheten, utan än mera att det lemnades till länsstyrelsen att »efter sig företeende omständigheter bifalla eller afslå» ansökningen. Härigenom har i länsstyrelsens hand blifvit lagd en fullkomligt godtycklig makt, för hvars *utöfning* icke något rättesnöre uppgifvits, hvarföre ock i olika län dessa frågor alldeles olika bedömas. I somliga fall kan intet sådant tillstånd erhållas på sådana skäl, som att en handlande i den socknen icke kan hafva sin utkomst, att en handlande redan finnes i denna eller någon angränsande socken, så att icke någon mera behöfves, att socknen har lätt kommunikation med någon handelsort, att den kan undvara handelsbod inom sig m. m. Nu är det klart, att antingen bör rättigheten till handelsrörelsens idkande å landet finnas till *såsom en rätt*, eller *alls icke*, men ingalunda såsom en *gunst*. Den bör ej gifvas någonstädes på landet, om den är i allmänhet skadlig, men är den

det ej, bör det åter icke lemnas i embetsmyndigheternas godtycke, om hvar och när slik handelsrörelse får utöfvas. För landet kan den icke uppenbara sig såsom skadlig i annan måtto, än att den lättar tillfället att köpa hvad som någon gång eljest icke skulle blifva köpt. Detta synes vara ett allt för svagt skäl för att icke i allmänhet medgifva landthandel, som i alla fall till föremål egentligen icke har annat än nödvändighetsvaror. All frihet kan missbrukas, men få våga väl påstå, att ingen frihet derföre bör finnas. Huruvida åter handeln kan vara för utöfvaren mer eller mindre inbringande är väl något, som bör lemnas endast till utöfvarens enskilda omtanke att pröfva, men ingalunda till lagstiftningens eller lagskipningens omsorg.

I en af herr Josef Holm, med hvilken herr Tobias Lind sig förenat, afgifven motion i samma sak yttrades, att det ej vore lämpligt, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande skulle ega att besluta, huruvida handelsbod å landet finge anläggas eller ej. Det godtyckliga användandet af denna rättighet hade mången gång föranledt stora olägenheter för socknar, som varit i behof af landthandel. Ej heller borde sockennämnd vara berättigad att yttra sig öfver rättigheten att anlägga handelsbod å landet, emedan det ofta inträffat, att en eller två ledamöter i sockennämnden genomdrifvit rättighet för en person att idka landthandel emot de öfriga församlingsboarnes önskan.

Herr Anders Petter Andersson anförde i sin motion, att icke någon närmare eller bättre än allmogen och den fattiga klassen af medborgare kunde bedöma, hvad som för dem sjelfva kunde vara nyttigt eller skadligt, hvadan olämpligheten deraf, att, såsom dittills skett, Kongl. Maj:ts befallningshafvande i en residensstad, belägen på flera mils afstånd från en landsförsamling, skulle ega föreskrifva, hvarest den för dagspenning arbetande dagakarlen borde få köpa sina förnödenheter, vore uppenbar.

Förutom dessa motioner, som endast afsågo, hvem det borde tillkomma att bedöma huruvida rättighet till handel å landet borde beviljas eller icke, väcktes äfvenledes flera andra landthandeln berörande motioner, så yrkade herrar Per Nilsson och Nils Andersson, med hvilka åtskilliga af bondeståndets medlemmar instämde, att handel måtte få idkas hvar som helst å landet, dock icke närmare än en mil från stad eller köping. Fem till Kongl. Maj:t ställda petitioner hade visat olämpligheten af att afståndet från stad stadgats till 3 mil. Södra delen af Skåne, hvarest antalet af fattigt arbetsfolk inom mången socken uppginge till mer än 300 personer, vore dock i synnerhet lidande af ifrågavarande stadgande, emedan det svåra väglaget derstädes under höst och vår samt en del af vintern ofta orsakade, att en resa på 1 $\frac{1}{2}$ till och med 1 mil fullt motsvarade 3 mil

å andra orter. Herr A. P. Andersson ville gå ännu längre än de föregående. Han yrkade nemligen, att handelsbod måtte få anläggas hvar som helst å landet, utan afseende på afståndet från stad eller annan handelslägenhet. Säsom skäl för detta yrkande anförde han, att som en hvar vore berättigad att för sina förvärfvade penningar inköpa hvad för hans lefnadsbehof vore behöfligt, framgick derur obilligheten att landtbon, i följd af ett stadgande att handelsbod ej skulle få finnas å landet utan på visst afstånd från stad, nödsakades färdas lång väg för att göra sina uppköp och derigenom förspilla en hel dag, som kunnat nyttigare användas. Den lyx, som förmenades kunna bland allmogen uppstå, derest handelsbod finge hvar som helst å landet anläggas, vore ej att befara, emedan omsorgerna för anskaffande af nödvändighetsartiklarne nog toge tillgångarne i anspråk. Herr Olof Lagergren yrkade, att handlande å landet skulle ega rätt att idka handel med alla slags lofliga in- och utländska varor. I detta hänseende hade herr Murén i sin motion påpekat, att, ehuru personer bosatta på landet, lika litet som stadsbor, kunde genom lag inskränkas till förbrukning af några vissa handelsartiklar, finge enligt författningens stadgande jemte alla inhemska varor endast några vissa uppräknade varuslag af utländskt ursprung föryttras, men alla andra, om än så nödvändiga, utländska varor vore från landthandeln undantagna. I salubodar å landet vore det sålunda tillätet att afyttra bomulls- men ej ull- och linnegarn, fiskredskap men icke jagt- eller åkerbruksredskap, tvål men icke såpa, synålar men icke syringar, kaffe men icke socker o. s. v., hvarjemte en mängd andra utländska varuslag, med hvilka till och med qvinnor i städerna finge idka handel, vore från landthandlandens rörelse undantagna, ehuru denne måste för sin behörighet till handels idkande besitta alldeles samma kunskapsmått och öfriga personliga egenskaper, som för oinskränkt handelsrätts utöfvande i stad erfordrades.

Begreppet om laglig rätt till näringsfrihet, som handelsordningen med alla sina brister innefattade, hade dock tio år efter förordningens utfärdande ännu ej hunnit så intränga i det allmänna medvetandet, att man nu ansåg sig kunna borttaga landthandelns inskränkning till vissa varor, eller dess begränsning till visst afstånd från stad, dock ville allmänna besvärs- och ekonomiutskottet nedsätta sistnämnda begränsning till en mil. Med afseende åter på huruvida och på hvad sätt rättighet till landthandel borde beviljas, ansåg utskottet, att af hvarje församling borde vara beroende om landthandel inom socken skulle få öppnas eller ej, samt att, derest sådan af församlingen medgäfves, ansökningen derom ej måtte af Konungens befallningshafvande kunna afslås, hvadan äfven ansökningen borde af sockenstämman pröfvas. I Riksdagens år 1857 aflättna skrifvelse med an-

ledning häraf säges: Uti den väckta frågan, om hvem det bör tillkomma att bedöma huruvida rättighet till landthandel bör beviljas eller icke, hafva Rikets Ständer funnit, att med afseende på ämnets beskaffenhet det bör vara af hvarje församling beroende, huruvida landthandelsrörelse inom socken må få öppnas eller icke, och hafva Rikets Ständer derjemte ansett det böra lemnas församlingens flesta medlemmar öppet att yttra sig öfver ansökningen om rättighet till landthandels idkande, samt att sådana frågor derföre böra till sockenstämmas och ej till sockennämnds behandling hänskjutas. På grund häraf framställde Rikets Ständer hos Kongl. Maj:t anhållan om förändrad lydelse af 25 § handelsordningen, sådan den var af fattad i kungörelsen af den 7 februari 1852, så att ordet sockennämnden utbyttes mot sockenstämman, och att tillståndsbevis skulle af Konungens befallningshafvande utfärdas, i fall sockenstämman å ansökningen tillstyrkt bifall och derest i öfrigt icke laga hinder förekomme.

Den i 1846 års handelsordning medgifna frihet till handel utvidgades än mera genom flera på 1850-talet utfärdade förordningar. Den 22 december 1851 stadgades som undantag från denna regel, att en och samma person ej kunde få idka landthandel i öppen bod på två eller flera ställen. Den 4 maj 1855 utfärdades förordningen om handelsböcker och handelsräkningar, och ändrade denna föreskrifterna om handelsboks vitsord i förordningen af den 6 oktober 1848. År 1856 den 6 mars utsträcktes handtverkarens salurätt jemväl till försäljning af sådana till yrket hörande arbeten, som annan inhensk idkare af samma handverk eller fabriksrörelse tillverkat, förbättrat eller iståndsatt, ehvad dessa arbeten genom köp eller annat laga fång kommit till den förres disposition. I förordningen af den 11 mars 1859 utvidgades qvinnans handelsrätt derhän, att hon erhöll tillstånd ej mindre att, mot iakttagande af de i § 15 mom. 1 bestämda förbindelser, i stad och å rikets marknader idka minuthandel med alla de i § 2 mom. 3 tillättna varor, än äfven att under i allmänhet stadgade förbehåll salubod å landet anlägga — dock att qvinna, som är gift, ej må ifrågavarande handelsrättighet utöfva, så vida icke hennes man dertill samtycker och för hennes förbindelser i och för rörelsens bedrifvande ansvarar.

Derigenom att lagstiftningen på förenämndt sätt fortgick i en rigtning vida afvikande från den, som våra äldre näringslagar anvisa, bragtes åsigtterna om näringsfrihetens företräden till mognad ej blott i fråga om frihetens betydelse för utvecklingen af yrkena, utan äfven i fråga om yrkesmännens vinning. Också väcktes vid 1862—1863 årens riksdag 8 motioner om ökad näringsfrihet. Herr C. J. Svensén anförde i den af honom väckta motionen: »Efter 16 års pröfvotid har det visat sig, att den bana, som blifvit beträdd inom handels- och näringsfrihetens områden, varit i högsta

mätto fruktbringande, oafvisligen manande till ytterligare fortskridande. Tiden torde nu mera vara inne att undanrödja några af de inskränkningar i tillämpningen af den stora grundsatsen om hvars och ens rätt att på ärligt sätt försörja sig, på hvad sätt honom bäst synes, hvilka inskränkningar uti 1846 års förordning qvarstå såsom eftergifter åt »den gamla tidens åsikter och föreställningssätt». I den mån industriens utveckling fortgår, ökas ock landsbygdens invånares behof af handelsvaror, och då genom de fortgående jernvägsanläggningarne och deras förbindelse med förutvarande eller samtidigt ordnade vattenkommunikationsleder framkallats behof af större frihet för handeln att utveckla sig der, hvarest den naturligast af varuomsättningen påkallas, hafva qvarstående inskränkningar visat sig allt mera i ögonen fallande». Herr Olof Lagergren anförde i sin motion: »Jemte den ganska välbetänkta föreskriften i handelsordningen af år 1846, som blifvit stadgad såsom vilkor för all handelsbedrifvande, nemligen god frejd, skrifva och räkna o. s. v., förekommer deruti, som vi alla veta, äfven det stadgandet, att öppen salubod på landet ej får finnas inom tre mil från närmaste stad, hvarjemte särskildt uppräknas de varuslag af utländskt ursprung, hvarmed den så kallade landthandeln får bedrifvas. Hvad beträffar stadgandet om ett visst afstånd från stad, så kan det förklaras genom förmenandet att landthandel skulle minska rörelsen och inkomsterna för de handlande i städerna, hvilket jag dock tror icke är fallet, men utan att vidare omtala denna punkt, anser jag det vara en orimlighet att vilja bestämna, hvilka varor som böra i handelsbod å landet säljas, eller icke». Herrar J. Svensson från Skaraborgs län och Per Östman från Vesternorrland ville begge hafva större frihet i val af handelsbods läge, men då den förre i det hänseendet åtnöjde sig med ett afstånd från stad af en mil, ville den senare ej hafva någon som helst begränsning. Herr Carl Ifvarsson, som yrkade på fullständig näringsfrihet och att alla deremot stridande lagrum måtte i allo upphävas, yttrade i sin motion: »Jag anser rikets sanna väl kräfva fullständigt upphäfvande af alla tvångslagar för handel och näringar, så att fullkomlig frihet må tillkomma hvarje svensk medborgare att utan afseende på ort eller hittills innehafda företrädesrättigheter, få utöfva det yrke, han utan andras förnärmande i öfrigt finner tjenligast för sig, emot förpligtelse att fullgöra deremot svarande skyldigheter så till staten som den kommun, uti hvilken han drifver sitt yrke. Genom denna åtgärd skulle otaliga fördelar uppstå i flerahanda afseende: — — — den ene medborgaren skulle icke få orsak att se med sneda blickar på den andra, derföre att den senare egde ett onaturligt privilegium på den förres bekostnad, och slutligen skulle allmänna åklagaremakten undgå att antingen se genom fingrarne med förseelser, som blifva lagbrott endast genom onaturliga lagar, eller ock

anställa åtal, som af rättskänslan i allmänhet ogillas». På fullständig näringsfrihet yrkade äfven herr P. Murén i borgareståndet och friherre C. A. Raab hos ridderskapet och adeln; den förre erinrade om det sorgliga deri, att godtycke i stället för laglig rätt beträffande handel å landet blifvit på ständernas begäran genom kungörelsen af den 7 februari 1852 införd, och uttalade den förtröstan, att detta nu skulle blifva rättadt, då lyckligtvis en bättre uppfattning af begreppet om näringsfrihet under den senaste tiden gjort sig gällande.

Det allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, som hade att utlåta sig öfver dessa motioner, säger i sitt den 22 maj 1863 afgifna betänkande: »Det tredje af riksstånden, inom hvilket grundsatserna om frihet i näringslagstiftningen tillförene rönt det största motstånd, har vid innevarande riksdag med otvetydigt och lifligt intresse omfattat det inom ståndet i fråga om tillämpning af dessa grundsatser väckta förslag af den mest oinskränkta syftning; och detta förslag, som blifvit medstånden kommunicerad, har jemväl inom fjerde ståndet blifvit mottaget med enhälligt bifal». »Beträffande åter särskildt handeln», säger utskottet, »för hvilken frihet i allmänhet är ett hufvudvilkor, gifva inga förhållanden vid handen, att denna näringsgren skulle vara mindre naturlig för landet än för städerna. Hvad de handlande sjelfva angår, torde de, som i städerna idka denna näring, icke behöfva befara någon farlig täflan af de mindre kapitaler, hvilka söka sig verksamhet i en handelsbod på landet, likasom äfven enskildes beräkningar i allmänhet bättre än myndigheterna förmå att i hvarje särskildt fall bedöma behovet af denna industri». På sätt af det anförda torde framgå, anser utskottet väl, att städerna icke kunna tillskyndas någon skada derigenom att å landet lemnas tillfälle så väl för handeln som för annan näringsverksamhet att fritt utveckla sig i mån af hvarje orts materiella hjulspållor, men för att icke vidtaga några förändringar annat än med stor försigtighet föreslår utskottet, att salubod ej må å landet anläggas inom en mil från stad. Det i författningarne för vinnande af näringsrättighet föreskrifna vilkor, att kunna skriva och räkna och, hvad handeln särskildt angår, att föra bok, anser utskottet böra utgå, icke emedan utskottet anser den dermed uttryckta qualification obehöflig, utan emedan vilkoret bättre uppfylles genom de stränga bestämmelser, som fått sin plats i förordningen angående handelsböcker och hvilka göra egandet af minst ofvannämnda kunskapsmått nödvändigt för den, hvilken ansvarighet för rörelsen åligger. I öfverensstämmelse med hvad utskottet med anledning af förenämnda motioner yttrat, uppställer utskottet i 13 punkter de allmänna grunder, som utskottet anser böra blifva gällande vilkor för handels idkande. Till dessa punkter höra: att rättighet till handels idkande i stad eller å landet må

tillkomma hvarje svensk medborgare, man eller qvinna, som eger god frejd samt råder öfver sig och sin egendom; att till försäljning å landet må hållas alla slags inhemska och loffligen införda utländska varor; att öppen salubod å landet ej må öppnas på mindre än en mils afstånd från stad; och att den, som å landet vill handel idka, skall, med uppgift å stället, derom göra anmälan hos Konungens befallningshafvande samt uttaga hans tillståndsbevis.

Då detta utskottsbetänkande föredrogs hos ridderskapet och adeln yttrade en talare, som uppgaf sig föra landtbefolkningens talan, att det vore orimligt anse, det landtbefolkningen hade fördel af att landthandlandenas antal ökades. Denna uppfattning vederlades af en annan talare dermed, att i så fall skulle den föregående's åsigt leda derhän, att det vore fördelaktigare för landtbefolkningen, ju flera mil den hade att resa för att förse sig med sina förnödenheter. En tredje talare yttrade: »Hvad det beträffar, att dessa bodar skulle innebära så stor frestelse för allmogen, att den skulle ingå i alla bodar och göra af med sina penningar, så kan jag ej annat än i yttersta grad beklaga stadsbefolkningen, som är jemt utsatt för denna frestelse.» Derom yttrade sig äfven herr L. J. Hierta med följande ord: »Jag vet väl, att från bondeståndets sida den invändning gjorts, att en större frihet i detta hänseende skulle bidraga till lyxens utbredande på landsbygden och försvåra böndernas kontroll på sina underhafvande, samt komma dessa att förskingra sina besparingar, men jag tror, att den tid är förbi, då man genom att hålla folket under ett dylikt förmynderskap behöfde afhålla dem från tillfälle att ge ut penningar. Skulle en sådan betänklighet gälla, så borde man utrota handeln äfven i städerna, emedan naturligtvis det är ännu lättare för arbetaren och tjenaren att der förstöra sina penningar.»

I enlighet med hvad utskottet tillstyrkt beslöto Rikets Ständer, i ändamål att tillvägabringa en ytterligare utvidgning af handels- och näringsfriheten samt en förbättrad lagstiftning i dessa hänseenden, att hos Kongl. Maj:t anhålla dels om utfärdande af förordningar rörande vilkoren för idkande af handel samt af fabriks- och handtverksrörelse i öfverensstämmelse med de af utskottet uppställda grunder, dels att Kongl. Maj:t vid utfärdandet af dessa författningar täcktes förklara 2 kap. handelsbalken om stapelstäders och uppstäders handel, 3 kap. handelsbalken 3 § sista mom., samt 4 kap. om skilnaden mellan gross- och minut-handel, om handtverkares och fabriksidkares samt förläggares rätt att sälja i öppen bod i städerna, om stadskällare och om torghandel, 5 kap. om huru utländsk man köpenskap drifva må, 6 kap. om landsköp och 7 kap. samma balk om marknader vara upphäfdä.

Efter pröfning af ej mindre detta Rikets Ständers förslag än andra dermed sammanhängande, till Kongl. Maj:t inkomna framställningar, samt kommerskollegii infortrade betänkande och förslag i ämnet, utfärdade Kongl. Maj:t den 18 juni 1864 den nu gällande förordningen angående utvidgad näringsfrihet. Enligt denna förordning är hvarje svensk man eller qvinna berättigad att i stad eller å landet idka handelsrörelse. För rättigheten att idka grosshandel eller försälja varor i bod, eller från annat upplagsställe, fordras såsom vilkor, att hafva god frejd samt råda öfver sig sjelf och sin egendom. Vill någon utöfva sådan handel å landet göres, med uppgift om den socken, der handeln skall utöfvas, skriftlig anmälan derom hos Konungens befallningshafvande eller kronofogden, hvarvid erforderliga betyg aflemnas. Dessa betyg äro: frejdbetyg, för gift qvinna mannens ansvarsförbindelse, och för omyndig förmyndarens samtycke. Från den allmänna rättigheten till fri handelsutöfning äro undantagna bokhandel, bränvinshandel, källare- och krogrörelse, krutförsäljning och handel med giftiga ämnen samt apoteksrörelse. Den, som underlåter att göra föreskrifven anmälan om idkande af handel, är förfallen till böter från fem till och med tvåhundra kronor.

Efter utfärdandet af 1864 års förordning om utvidgad näringsfrihet har den handeln afseende lagstiftningen ej varit synnerlig vidlyftig. På Riksdagens begäran utfärdades 12 september 1868 en kongl. förordning, genom hvilken åtskilliga ändringar gjordes i de år 1855 framställda bestämmelserna om handelsböcker och angående räknings å utborgade varor vitsord. Genom förordningen af den 4 juni 1868 tillerkändes, likaledes på Riksdagens begäran, norska undersåtar handelsrätt i Sverige, under enahanda vilkor som svenska, så framt de förra äro i riket bosatta och mantalskrifna. Beträffande åter utländings rätt att i riket idka handel vidtogos åtskilliga förändringar i 1864 års bestämmelser derom. Först stadgades genom förordningen den 28 november 1871 att utlänning, som ej eger rätt att i riket kringföra varor till salu, ej heller må till biträde vid sådan handel begagnas, så vida han ej fått Kongl. Maj:ts tillstånd att i riket vistas och erhållit Konungens befallningshafvandes tillstånd att vid handel i länet biträda. Vidare gjorde Riksdagen 1878 hemställen till Kongl. Maj:t att bestämma de inskränkingar i den utländingar medgifna näringsrätt, som kunna anses erforderliga, för att de skola erlægga skatt till stat och kommun, om de här i landet handel idka. På grund af denna hemställen utfärdades förordningen af den 20 juni 1879, som dels upphäfde förordningen af den 28 november 1871, dels ändrade 9 § 3 mom. om hvad iakttagas bör af den, som utom den ort, der han är bosatt, kringförer varor till salu, 18 § om ansvar för försummad anmälan, 23 § om böternas fördelning och 25—32

§§ om utländings handelsrätt; allt i 1864 års näringsförfattning. Slutligen förklarades i kongl. skrifvelsen af den 27 april 1883 att utländing, ehuru borgare i norsk stad, dock ej kunde utan att vara norsk undersåte här i riket komma i åtnjutande af norrmän förunnade rättigheter.

Af en mera hela handelsverksamheten omfattande beskaffenhet voro två motioner väckta, den ena vid 1875 års riksdag af herr C. F. Lundström, om inrättandet af handelsdomstolar i likhet med dem, som funnos i Frankrike sedan år 1807 och i Danmark sedan år 1861, och den andra vid 1876 års riksdag af herr Axel Bergström, om utfärdande af en fullständig handelslagbok. Begge motionerna voro framkallade af det förhållande, att handelsrätten hvilar på allmänna handelsbruk, hvilka äro bestämmande för rätta tydningen af handelsaftal och att dessutom fordras för bedömande af handelssaker kännedom om det sätt, hvarpå en affär bedrivs, om yrkesförhållanden, om handelsspråket, om handelsbokföring, om beräkningarne för skadestånd m. m. Motionerna, som vunno Riksdagens bifall, föranledde tvenne skrifvelser till Kongl. Maj:t, den ena 1875 med anhållan om att vid utarbetandet af förslag till ny rättegångsordning Kongl. Maj:t ville taga i öfvervägande, om och i hvad mån handelsdomstolar böra införas, den andra 1876 med begäran, att vid bedömandet af den förra frågan Kongl. Maj:t äfven torde taga under ompröfning åstadkommandet af en fullständig efter den nya tidens förhållanden lämpad kodifikation af konstitutiva lagbestämmelser i handelsrätten, byggda på internationel grund i främsta rummet med hänsyn till Norge och Danmark.

Hvad särskildt landthandeln vidkommer, väcktes vid 1881 års riksdag af herr A. W. Wigardt motion om rätt för kommunalstämma att pröfva huru vida handelsrörelse må inom kommunen idkas. Det Andra Kammarens tillfälliga utskott, som hade att yttra sig öfver motionen, erinrade endast, utan att ingå i någon historik öfver vår handelslagstiftning, om att 1852 års förordning innehållit likartad bestämmelse. Utskottet medgifver väl, att landthandeln på en och annan ort medfört olägenheter i följd af det sätt, hvarpå den utöfvats, men dessa olägenheter, till förekommande hvaraf författningarne dessutom redan torde innehålla tillräckliga stadganden, hafva icke syntts utskottet utgöra tillräckliga skäl för vidtagande af en så betydlig inskränkning i näringsfriheten, hvarigenom denna rättighets utöfvande åter skulle hemfalla under kommunalstämmans godtycklighet och detta så mycket mindre, som utskottet är öfvertygadt, att allt näringstvång, hvilket ingensstädes medfört nytta för den ekonomiska utvecklingen, är, synnerligast för vårt glest befolkade land med dess stora afstånd mellan städerna, särdeles olämpligt. Om ock, fortsätter utskottet, den för endast kort tid sedan medgifna friheten för enhvar att idka handel inom en eller annan ort miss-

brukas, är likväl denna frihet en icke oväsentlig faktor i utvecklingen af vårt ekonomiska lif i allmänhet. På dessa grunder hemställer utskottet, att motionen icke måtte till någon åtgärd föranleda. Då utskottets utlåtande föredrogs i Andra Kammaren yttrade sig endast motionären och detta i följande ord: »Anledningen, hvarför jag väckt förevarande motion, är, att jag blifvit dertill uppmanad af flera församlingsbor inom min omnejd. Jag har dock ingenting att anmärka mot hvad utskottet här föreslagit, enär jag med motionen ingalunda afsett att göra några inskränkingar i näringsfriheten, och förklarar jag mig alltså nöjd med utskottets förslag». Kammarren var också detta och afslog motionen utan votering.

Efter att hafva anfört de skäl och grunder, som gjort sig gällande vid stiftandet af de lagar, hvarpå vår nuvarande handelsfrihet är grundad, och af hvilken frihet vi endast steg för steg kommit i besittning, återstår icke mycket för utskottet att anföra för att motivera ett afstyrkande af de inskränkingar i denna frihet, som af motionärerna blifvit föreslagna. Visserligen låter det vid utöfvandet af handel tänka sig fall, då samhället kan och bör genom lagar begränsa handlingsfriheten. Men att preventiva lagbestämmelser, om med dem afses att förebygga frihetens missbruk, dervid icke leda till målet, derom lemna hela vår näringslagstiftningshistoria ett ojäfaktigt vittnesbörd. Tvärt om vittnar erfarenheten, att fri täflan i handelsnäringsen liksom i andra näringar utgör kraftigaste medlet att höja näringen och dess idkare. Detta är ju också helt naturligt, ty det blir först genom jemförelsen med det bättre, som det sämre faller i ögonen. Särskildt hvad landthandeln beträffar, skulle man genom att hämma den afskära alla dessa, om ock hvar för sig små, rännilar, genom hvilka den stora handeln kan både uppsamla och sprida naturens alster och frukterna af människans flit. Att lägga i kommunalstämmans hand att bestämma, om landthandel å en ort får utöfvas eller icke, skulle derjemte med det röstvärde, som nu tillkommer kommunens olika medlemmar, faktiskt blifva detsamma, som att förbehålla de rika utöfvandet af denna handel, om de så för godt funne. Den fria handeln, särskildt landthandeln, är således icke blott af vigt för landets materiella utveckling, utan utgör också ett oundgängligt vilkor för människans obestriddliga rätt att genom fritt arbete sig ärligen försörja, och anspråket på denna frihet är likabetydande med anspråk på rättvisa.

Om någon vid utöfvandet af handelsfriheten gör sig skyldig till missbruk af friheten, må han då i hvarje särskildt fall därför straffas. Alla de

olägenheter, som man skulle kunna förmena af den fria landthandeln vara en följd, äro otvifvelaktligen att hänföra till sådana missbruk. Vill man derföre undanrödja de olägenheter, som medfölja landthandeln, så har man att angripa dem på det rätta sättet, det är att göra den, som missbrukar handelsfriheten, för sina handlingar personligen ansvarig inför lagarne, och att kloka lagar i sådant syfte stiftas, derpå kan så väl allmänheten som den redbara individen icke annat än vinna. Men på föresläendet af så beskafade lagar gå föreliggande motioner icke ut. Utskottet kan derföre icke annat än afstyrka bifall till motionerna i de delar, hvori de yrka på inskränkning af handeln i öppen bod å landet.

Hvad åter beträffar den i motionerna yrkade inskränkning i gård-farihandeln, så är frågan derom på grund af sistlidne Riksdags skrivelse till Konungen, n:o 35, för närvarande beroende på Kongl. Maj:ts pröfning, hvadan utskottet af denna anledning finner sig icke böra göra något uttalande i denna del af motionärernas förslag.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får Utskottet hemställa,

att ifrågavarande motioner icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

På utskottets vägnar:

J. H. G. Fredholm.